

Рецензия

за дисертационния труд

на Елена Тодорова

„СИМВОЛ И ФУНКЦИОНАЛНОСТ В ДИЗАЙНА НА МОНЕТИ“

за придобиване на образователна и научна степен „доктор”,

научна област 8. Изкуства професионално направление

8.2. Изобразително изкуство, НБУ,

Магистърски факултет

Департамент „Дизайн”

Докторска програма „Дизайн”,

научен ръководител: проф. д-р. Емилия Панайотова

от проф. д-р Бисера Вълева – СУ „Св. Кл. Охридски“

I. Данни за докторанта:

Елена Тодорова се дипломира от НХА „Николай Павлович” през 1989 година. От 2001г. работи в Нов български университет, департамент „Дизайн и архитектура“, а от 2006г. придобива научно звание “Доцент”. В периода 2009г. - 2011г. е ръководител на департамент „Дизайн и архитектура“ и е член на Академичния съвет на НБУ. До 2015г. тя е член на ФС на департамент “Дизайн”, а от тогава до днес е член на програмния съвет на департамент “Дизайн”.

Елена Тодорова реализира творческите си интереси основно в областта на ювелирната пластика и по-специално в областта на накитите и уникалните монети. Този артистичен интерес пряко повлиява тематиката на дисертационния ѝ труд. Впечатлява богатата ѝ творческа биография, реализирана в различни дългосрочни национални и международни проекти, множество изложби (национални и международни), както и получените от нея награди в големи форуми. Могат да бъдат отличени сериите от 42 биметални, златно-сребърни монети на тема “Български колекционен клуб” за периода 2011г. – 2015г.; серията от 60 сребърни монети на тема “Бележити българи”, (2012г. - 2016г.); серията от 60 сребърни монети със селективно оцветяване на тема “Гордостта на България”, (2013г. – 2017г.), както и серията от 60 сребърни монети със селективно оцветяване на тема “Вечните приказки”, (2013 г.– 2017г.). Подобни дългосрочни серии са тези в периода 2012г. - 2017г. 60 златно-сребърни монети на тема “ Немски колекционен клуб” и за същия период серията от 60 златно-сребърни монети на тема “Френски колекционен клуб” (2012 – 2017). Творческата активност на Елена Тодорова се овещества чрез големия брой национални и международни награди, получени в периода 1994г.-2018г. Впечатляват отличията ѝ - *I-ва награда от международен конкурс за юбилейни монети – Мюнхен 2003г.* за серия от 10 златни възпоменателни монети “XXVIII летни олимпийски игри, Атина (Гърция), 2004 г.; *Златен приз за колекция накити на международен конгрес на модата – Баку, Азербайджан, 2010г.*; *I-ва награда за сребърна юбилейна монета на тема „140 години от Освобождението на България“, 2018г.*; *I-ва награда за юбилейна монета на тема „Средновековни български владетели – цар Иван Асен II“, 2018г.*; *II-ра награда за юбилейна монета на тема „св. Първомъченик Стефан“, 2018г.*; *I-ва награда за юбилейна монета на тема „Средновековни български владетели – Хан Тервел“, 2017г.*; *II-ра награда за юбилейна монета на тема „Благовещение“, 2017г.*; *II-ра награда за юбилейна монета на тема „140 години от рождението на Елин Пелин“, 2017г.*; *I-ва награда на национален конкурс на БНБ за сребърна възпоменателна монета на тема „150 години от първата българска ж.п. линия“, 2016г.*; *I-ва награда на национален конкурс на БНБ за*

сребърна възпоменателна монета на тема „Св. Климент Охридски”, 2016г.; III-та награда на национален конкурс на БНБ за медна възпоменателна монета на тема „150 години от рождението на Пенчо Славейков”, 2016г.; I-ва награда на национален конкурс на БНБ за сребърна възпоменателна монета на тема „140 години от Априлското въстание”, 2016г.; I-ва награда на национален конкурс на БНБ за сребърна възпоменателна монета на тема „110 години от Илинденско-Преображенското въстание”, 2013г.; I-ва награда за юбилейна монета на тема „Средновековни български владетели – Цар Самуил”, 2013г.; I-ва награда за юбилейна монета на тема „250 години от написването на История славянобългарска”, 2012г.; I-ва награда за юбилейна монета на тема „Български църкви и манастири - манастира Зограф”, 2011г.; I-ва награда за юбилейна монета на тема „Средновековни български владетели – Хан Крум”, 2011г.; I-ва награда за юбилейна монета на тема „Традиционни български занаяти – грънчарство”, 2009г.; I-ва награда за юбилейна монета на тема „130 години от освобождението на България”, 2008г.; I-ва награда за юбилейна монета на тема „Именити български гласове – Николай Гяуров”, 2008г.; I-ва награда за юбилейна монета на тема „Съкровищата на България – Сефт III”, 2008г.; I-ва награда за сребърна юбилейна монета на тема „Именити български гласове – Борис Христов”, 2007г.; I-ва награда за юбилейна монета на тема „120 години Независимост на България”, 2005г.; I-ва награда за златна юбилейна монета на тема „Богородица”, 2003г.; I-ва награда за сребърна юбилейна монета на тема „Световно първенство по футбол, Германия, 2006”, 2003г.; I-ва награда за сребърна юбилейна монета на тема „100 години Българска телеграфна агенция”, 1997г.; I-ва награда за сребърна юбилейна монета на тема „Пеецо дете”, 1997г.; I-ва награда за сребърна юбилейна монета на тема „XVI световно първенство по футбол, Франция, 1998 г. • Футболист в атака”, 1997г.; I-ва награда за сребърна юбилейна монета на тема „XVI световно първенство по футбол, Франция, 1998 г. • Двама футболисти”; I-ва награда за сребърна юбилейна монета на тема „XVIII зимни олимпийски игри, Нагано (Япония), 1998 г. • Кънки-бягане”; I-ва награда за сребърна юбилейна монета на тема „110 години от Съединението на

България”, 1995г.; I-ва награда за сребърна юбилейна монета на тема „50 години ФАО”, 1994г.; I-ва награда за сребърна юбилейна монета на тема „XV световно първенство по футбол, САЩ, 1994 г. • Футболна мрежа”, 1994г.; Храм-паметник "Св. Александър Невски",1994г.; I-ва награда за серия от три монети монета на тема ” Асоцииране на Република България към Европейската общност", 1993г.; I-ва награда за сребърна юбилейна монета на тема ” XVII зимни олимпийски игри, Лилехамер (Норвегия), 1994 г. • Бобслей”, 1993г.

II. Данни за докторантурата:

Елена Годорова е зачислена за докторант в свободен форма на обучение, професионално направление Изобразително изкуство 8.2, научна област Изкуства 8, за срок от 3 (три) години, считано от 17.02.2014г.

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита от съвета на Департамент “Дизайн” на Заседание №3 от 28 ноември 2017 година и насочен за защита от съвет на Магистърски факултет, Нов български университет, София.

Представените от докторантката материали по защита на дисертационния труд са в съответствие с условията и реда, установени в ЗВО (Глава V), Закона за развитието на академичния състав в Република България и Правилника за неговото прилагане, както и с вътрешния Правилник на НБУ.

III. Данни за дисертацията и автореферата:

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, библиография, приложения, научни приноси, както и 35 изображения, база на изследването. Използваната и цитирана литература съдържа общо 83 заглавия - на кирилица 16 заглавия, на латиница 50 заглавия, както и 17 интернет източници. Трудът, като общ обем, съдържа 181 страници текст, в който са вмъкнати изображенията. Те, както беше споменато, са неотменна част от изследователските търсения на докторантката и основа за изводите от теоретичното изследване. Тези визуализации илюстрират работата на Елена

Тодорова и аргументират тезата на представения труд. В структурно отношение са налице всички необходими компоненти, които се изискват за такъв вид разработка. Съотношението между обема и съдържанието на отделните глави е относително балансирано. При цитиранията в текста коректно са посочени източниците под линия.

В „Увода“ докторантката е очертала предмета, целта, задачите и обекта на изследването, като е представила и резюме на структурата на труда. Целта на изследването е логично обоснована, а произтичащите от това конкретни задачи на труда са интелигентно формулирани. Още във въвеждащите страници на текста, докторантката аргументирано се обосновава за посоката на изследователските си търсения в областта на „взаимовръзката между монетите като част от икономиката, социалните отношения и бита, от една страна и техния дизайн и превръщането им в произведения на изкуството от друга.“ (Автореферат, стр. 4), като акцентира върху социо-културните им характеристики и конкретните им проявления. В тази част от труда Елена Тодорова логично отделя предметът на изследване, който е фокусиран върху детайлния анализ на символното значение на монетите, върху изследването на емблематиката им и връзката с други символни системи, както и с развитието на монетосеченето спрямо ракурса на изследваното символно-функционално значение. Всъщност това е и тезата на труда, която е имплицирана в целия текст без да е отделена самостоятелно.

Впечатлява целенасочената изследователска работа на Елена Тодорова отразена в подбора на литературните източници и материализирана в теоретични интерпретации. В текста обобщенията са на базата на проучен литературен материал и конкретни художествени произведения (монети).

Докторантката прилага интердисциплинарен подход, който ѝ дава възможност за обобщение на данните от различни научни дисциплини приложени към конкретния обект на изследване. Тя използва както емпирични методи, логично обвързани с визуалния материал, така и теоретични, като анализ на признаци, функции и свойства отнесени към специфичния обект на

теоретични анализи в труда. Също така са приложени и индуктивни заключения за характерни промени във визуалния език на ювелирната пластика обвързан с технологията и символиката ѝ.

В глава **Първа глава - “История на монетите”** - се акцентира върху възникването, въвеждането и развитието на производството на монетите. Елена Тодорова логично обосновава промяната във функциите им, разгледана като теоретичната отправна точка, която кореспондира с изследователските ѝ интереси. В тази глава, тя проследява развитието на монетосеченето в исторически план, отделя характеристиките на всеки исторически период (от Праисторията до наши дни), като обръща специално внимание върху изработването на монети в Средновековна България и характерните им отлики спрямо Византия. В края на главата, разбираемо, акцентът е върху съвременното производство и върху функцията на монетата като ювелирна пластика, като част от модерното и съвременно изкуство (нумизматика). Елена Тодорова успява да аргументира съжденията си, че „монетите не само продължават да запазват своето значение като елемент на обменните отношения, а тяхното производство да акумулира нови видове технологии, които им позволяват да реализират значително по-висока стойност, отколкото е стойността на физическото им изпълнение.“ (стр.56) Привеждайки конкретни примери от различните исторически епохи, докторантката формулира следните подтези. Във формулировката на първата си подтеза Елена Тодорова заявява, че „монетите имат не само стойностно значение. Бидейки „спътник” на човешката цивилизация и развитието на стопанския и елемент, монетите са придобили прекалено съществено символно значение, което не може да бъде заменено от друга форма“. Следващото си твърдение докторантката формира със съжденията, че „благодарение на съвременните технологии монетите ще продължат да изпълняват основните си функции в парично-финансовите отношения като разбира се тези функции ще бъдат осъществявани на ново технологично ниво.“ (стр. 57)

Доказателство за развитието на заявената втора теза са интересните примери, които са дадени на базата на съвременността с развитието на високотехнологичния аспект на обменните отношения, при които се запазва стойността. Докторантката се позовава не само на близкото като дистанция историческо развитие (от последната трета на 20в.), но логично акцентира върху последните години на 21в., върху „достатъчно динамичното развитие на т.нар. електронни пари, което в последните 5-6 години започва да бъде сравнимо с всички останали другите разчетни системи.“ (стр.57)

Изследователската цел, която Елена Тодорова си поставя във **втора глава** „Символите при монетите“ е да представи теоретичната основа на изследването съсредоточена върху проблема със символно-семиотично значение на монетите пораждащо се от функцията и промяната на социо-психологическата среда. Както докторантката отбелязва „към тази категория символи могат да се отнесат тези на социалната система (държавната власт, символи на определени социални групи и др.), както и такива символи, които установяват общи ценности в дадено общество – като например религиозните символи.“ (стр.13, Автореферат). При разглеждането на проблема за знака и метафората Елена Тодорова много подходящо интерпретира американския семиотик Чарлс Пиърс, като успява да аргументира тезата си позовавайки се на неговите теоретични постановки. Тя синтезира съждение основно за тази част от текста и разглежда монетата като знак – метафора. Като такава тя „е „натоварена“ с функцията да бъде информационният носител, предопределящ различни форми на социална активност, да се включва в определен социален контекст и участва като елемент от социалната комуникация, включително и при различни традиционни обичаи“. (стр.13, Автореферат).

Главата се състои от няколко подточки с аргументирани акценти върху различните корелации на монетите – монетите като платежно средство, като акумулационно-стойностно предназначение – инвестиционни монети и кюлчета, като юбилейни (възпоменателни) монети. Изводите и тезите, които докторантката извлича се базират на водещи философи, културолози и

антрополози (Ричли Крейпо например). В тази част на текста фокусът е върху психологическото измерение на монетите – в социално-психологически аспект и в индивидуално-психологически. По този начин докторантката аргументира една от целите на труда за разбирането на знакови и метафорични функции на разглеждания обект на дисертационния труд. Аргументирано и интелигентно са формулирани различните функции като: „функцията на знак за социална принадлежност към определена социална група; функцията на предиктор по отношение на определено икономическо или друг тип социално решение; функциите на самостоятелен социално интегриращ фактор, имащ това въздействие в определена социална или професионална група (като такава могат да бъдат посочени нумизматичните общности).“

Изследователският интерес на авторката е съсредоточен и върху изображенията (визията) на монетите. Като цяло, текстът в четвърта подточка на главата се фокусира върху композиционните и технологични параметри отнасящи се до ювелирната пластика, с примери от конкретни произведения. Докторантката се стреми да бъде изчерпателна в теоретичен аспект спрямо трансформациите, които произтичат от технологията и символиката, както и тяхната конкретна артистична употреба спрямо разглеждания обект. Добро впечатление в труда прави детайлизирането и фокусът върху емблематиката, която има пряка връзка със символиката при реализацията на авторските монети. Освен сходствата си с хералдиката „емблематиката е значително по-широка понятийно, тъй като освен идентификационна функция тя притежава още две - познавателна и обединяваща.“

Третата глава е фокусът и смислов носител овеществяващ изследователския и артистичен интерес на Елена Тодорова. Докторантката представя и проследява художествените практики, творческия процес, който съпътства дизайна на монетите, съсредоточен в базисните подходи при създаването на оригинални форми, изискващи от своя страна смислово-символна промяна във визуализацията върху монетите.

Тя акцентира върху налагането и използването на новите технологии, като процес с пряко отношение към „проектирането на нови монети и създаването на нова образна структура при монетните серии.“ (стр.121) С изричното подчертаване на употребата на новите медии и тяхното активно присъствие, не само в областта на ювелирното изкуство, Елена Годорова прави важното наблюдение - анализ и върху възможността за разширяване на изобразителните средства в областта на масовото производство (монети-платежно средство). Подробно са разгледани типовете технологии употребявани в производството на монети като детайлно са описани по - широко застъпените (традиционните), новите и най-новите технологии. Докторантката акцентира върху възможностите и проблемите обвързани с дизайна, базиран върху субтрактивния принцип на производството, като отбелязва и възможността при монетосеченето да намират приложение и т.нар. адитивни технологии. Изключително добре поднесено и аргументирано се представят възможностите за приложение, чрез ползване на съответните документи и визуални примери, на нанотехнологиите. Базирайки се на съответните документи докторантката логично определя „нанотехнологиите като област както на фундаменталната, така и на приложната наука като предмет на тази област е съвкупността от теоретичните и практически методи за анализ и синтез, както и изследването на производствените методи свързани с производството на продукти чрез предварително зададени манипулации с атомите и молекулите.“ (стр. 127) Основен, за тази глава, акцент е корелацията технологичен-творчески процес, който е поднесен с разбиране, с нужната артистична дистанция и съдържа конкретни, рационални и приложими дизайнерски принципи за проектирането на монети. Обобщените „модели – етапи“ на стр. 132 от труда, за създаването на монетите могат да бъдат отнесени въобще към реализирането на съответно дизайнерско решение, а в по-общ план и на визуалното произведение въобще.

Като обобщаващи и съществени изводи от главата е точка „3. Евристичен модел за решаване на задачи стоящи пред дизайнерите на монети“, в които принципите за създаване на стойностно дизайнерско решение, които се извличат в текста биха били от полза не само на студенти, а и на дизайнери с опит.

Обединяването на нетрадиционна визуална философия с необичаен творчески ракурс, заедно с определени технологически прийоми довежда до по-голяма персонализация на личното творчество и логична реализация на оригинални артистични възможности.

Основни за главата са и осемте, генерирани от докторантката, модули „които обхващат цялостния процес на творчеството при подготовката на дизайна на монетите. Като този алгоритъм не цели „предписания“ относно творческата дейност на дизайнерите, а предполага възможността дизайнерът още в началото на процеса на подготовката на съответното решение да вземе под внимание всички елементи от дейността, които трябва да доведат до крайния (оригинален) резултат.“ (стр. 177)

В Заключението докторантката е синтезирала резултатите от изследването в изводи и теоретични обобщения (приноси). Поради интердисциплинарния характер на изследването, основно фокусирано върху проблеми на визуалните изкуства и по-специално на ювелирното изкуство, Елена Годорова уместно отбелязва, че то успоредно с реализацията на практико-приложни резултати е обърнато и към ингеративното познание.

Така например, тя обобщава появата, намесата и развитието, което „инфографиката“ има за дизайна на монетосеченето. Уместно се отбелязва решаващата ѝ роля, още от момента на обособяването ѝ в две основни течения, които влияят върху разглеждания дизайнерски проблем - за катализирането на оригинален изобразителен подход. В края на заключението докторантката извежда основните видове иконографика (три) и се фокусира върху този, който повлиява най-силно работата на дизайнера на монети.

Най-подходящ, според Елена Годорова, за дизайна върху монетите е синтезираният от нея трети вид инфографика. Така, традиционните юбилейни монети могат не само да отразяват виждането на дизайнера за определено събитие в неговото статично изражение, но да придават на този възглед динамични характеристики. (стр.188)

Авторефератът е добре направен и коректно отразява структурата и съдържанието на дисертацията.

IV. Научни приноси:

- Изводите на труда (стр. 189) впечатляват с отношението между персоналните артистично-визуални интереси на докторантката и общовалидни теоретични обобщения. Тази корелация прави представения труд интересен както в теоретичен, така и в практическо-приложен аспект.
- Като постижение в дисертационния труд на Елена Тодорова може да бъде отбелязан задълбоченият ѝ професионален интерес към символиката и дизайна на монети, изразен чрез подбора на адекватен визуален материал – основа на анализите и обобщенията, които са отразени във всяка глава и отделени като самостоятелни в заключението.
- Стойностен е фокусът на изследването върху технологичните процеси и неотделимата им връзка с творческата работа на дизайнера при създаването на монети, като е подчертана нуждата от достатъчно количество артистични ракурси и практически експерименти в търсене на нова и различна визуалност. Представени са основните възможности при използването на пространството на монетата, както и използването за тази цел на съвременните технологии. Подробно са анализирани отделните елементи на изображението, както и тяхното съчетание в хармонична система.
- Анализ на психологическото въздействие на монетите от гледна точка както на индивидуалната психология, така и от социално-психологическа гледна точка. Такъв подход би могъл да бъде приложен и към други обекти на изкуството.

V. Публикации и участия в научни форуми:

Докторантката има шест публикации в специализирани списания, сборници с доклади от конференции (национални и международни), както и в Годишник на департамент „Дизайн“. Това са: „Бижута и икономическа криза“, национална конференция на НТС „Текстил, облекло и кожи“, 2014г.; „Особености при дизайна на монети“, сборник от международна конференция посветена на трансгранично сътрудничество, 2015г.; „Социална символика на бижутата“, Годишник на департамент „Дизайн“, НБУ, 2015г.; „Бърза и бавна мода при аксесоарите“, списание „Текстил и облекло“, 2017г.; „Приложение на стари текстилни техники в модните аксесоари“, списание „Текстил и облекло“, 2017г.;

„Аксесоари от плът“, списание „Текстил и облекло“, 2018г.;

Чрез тези направени публикации резултатите от дисертационния труд имат популяризация в специализираните научни среди.

VI. Заключение:

На базата на впечатленията ми от задълбоченото проучване на художествения проблем, както и на актуалността на представения труд „Символ и функционалност в дизайна на монети“, въз основа на изводите, автореферата и научните публикации на докторантката, имам основание да смятам, че трудът има качествата на дисертационен и да предложа на научното жури да присъди на доц. Елена Тодорова образователната и научна степен „**доктор**“.

проф. д-р Бисера Вълева

21.04.2018